

Aleksander Rudziński

ORCID: 0000-0002-1374-8478
Biblioteka Narodowa w Warszawie

Nagroda czy kara? Nowe godności i funkcje w karierze Stanisława Reszki (1544–1600)

**Reward or Punishment? New Dignities and
Functions in the Career of Stanisław Reszka
(1544–1600)**

Abstrakt

Artykuł analizuje sposób, w jaki Stanisław Reszka (1544–1600), katolicki duchowny, polski dyplomata i pisarz religijny, postrzegał nadawane mu urzędy i godności. Szczególną uwagę poświęcono jego narracji dotyczącej awansów – czy traktował je jako wyróżnienie, czy raczej jako obciążenie. Badanie osadzono w kontekście społeczno-historycznym, uwzględniając osobiste refleksje Reszki na temat rozwoju jego kariery. Działalność Reszki była już przedmiotem badań, prowadzonych m.in. przez Franza Hiplera i Jana Czubka, a współcześnie przez Jadwigę Ambrosję Kalinowską oraz Annę Marię Lepacką. Możliwość szczegółowej rekonstrukcji jego biografii wynika z bogatego zasobu źródłowego, obejmującego listy i dziennik, które – jako częściowo egodokumenty – dostarczają nie tylko informacji faktograficznych, lecz także wglądu w emocje i osobiste doświadczenia Reszki. Choć odniósł on sukces zawodowy i wielokrotnie otrzymywał nowe urzędy, jego droga do najwyższych stanowisk, zwłaszcza biskupstwa, pozostawała zamknięta z powodu nieszlacheckiego pochodzenia.

W jego korespondencji znajdują się liczne odniesienia do wewnętrznych dylematów związanych z obejmowaniem kolejnych godności, zwłaszcza tych budzących kontrowersje. W swoich notatkach często wyrażał brak entuzjazmu wobec niektórych nominacji, podkreślając związane z nimi trudności i wyzwania. Przykładem może być dziekania warszawska, której wymóg rezydencji kolidował z jego obowiązkami dyplomatycznymi, co ostatecznie skłoniło go do rezygnacji z tego urzędu. Reszka dwukrotnie odrzucił propozycję objęcia funkcji pośta obediencyjnego do papieża – zaszczytnego stanowiska, lecz wymagającego znacznych nakładów finansowych i wzbudzającego w nim duży niepokój. Największe przywiązanie wykazywał do stanowisk nadanych mu przez Stanisława Hozjusza – kanonii warmińskiej oraz sygillatorii w Penitencjarii Apostolskiej. Oprócz ich wymiernych korzyści finansowych istotną rolę mógł odgrywać także czynnik psychologiczny, w tym lojalność wobec Hozjusza i poczucie osobistego związku z jego patronatem.

Słowa klucze: Stanisław Reszka (1544–1600), nagroda, kariera, duchowieństwo katolickie, dyplomaci, beneficja kościelne, dyplomacja polska, Rzeczpospolita Obojga Narodów, Rzym

Abstract

This article analyzes how Stanisław Reszka (1544–1600), a Catholic clergyman, Polish diplomat, and religious writer, perceived the offices and dignities conferred upon him. Particular attention is given to his narrative regarding promotions—whether he regarded them as an honor or rather as a burden. The study is set within a socio-historical context, incorporating Reszka's personal reflections on his career development. Reszka's activities have been previously studied by scholars such as Franz Hipler and Jan Czubek, and more recently by Jadwiga Ambrozja Kalinowska and Anna Maria Lepacka. A detailed reconstruction of his biography is possible due to a rich body of sources, primarily his letters and diary. These documents, partially classified as ego-documents, provide not only factual information but also insight into his emotions and personal experiences. Although Reszka achieved professional success and frequently received new appointments, his path to the highest positions, particularly the episcopate, remained blocked due to his non-noble background. His correspondence contains numerous references to internal dilemmas associated with accepting new dignities, especially those that provoked controversy. In his notes, he often expressed a lack of enthusiasm for certain nominations, emphasizing the challenges and difficulties they entailed. One example is the position of Dean of Warsaw, which required residency, conflicting with his diplomatic duties and ultimately leading him to resign from the post. Reszka twice declined the role of obedience envoy to the pope—a highly prestigious position but one that required

significant financial resources and caused him considerable anxiety. His strongest attachment was to the offices granted to him by Stanisław Hozjusz—the Warmian canonry and the sigillatoria at the Apostolic Penitentiary. Beyond their financial benefits, psychological factors may have played a role, including loyalty to Hozjusz and a sense of personal connection to his patronage.

Keywords: Stanisław Reszka (1544–1600), reward, career, Catholic clergy, diplomats, ecclesiastical benefices, Polish diplomacy, Polish–Lithuanian Commonwealth, Rome

Stanisław Reszka (1544–1600) był księdzem katolickim, dyplomatą i pisarzem. Jego biografia jest dość dobrze znana i opisana. Do najważniejszych prac jemu poświęconych należą studia Franza Hiplera¹ i Jana Czubka², zaś z twórczości współczesnych historyków prace edytorskie i artykuły Jadwigi Ambrozji Kalinowskiej³ oraz książka Anny Marii Lepackiej⁴. Pisał o nim również autor niniejszego artykułu⁵. Pełna biografia

- 1 Franz Hipler, „Die Biographen des Stanislaus Hosius. Ein Gedenkblatt zur dritten Säkularfeier Seines Todestages am 5. August 1879”, *Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands* 7 (1880): 113–135.
- 2 *Stanisłai Rescii diarium 1583-1589*, red. Jan Czubek (Kraków: Akademia Umiejętności, 1915), V–XVII.
- 3 „Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera (1568–1588)”, oprac. i wyd. Jadwiga Ambrozja Kalinowska, *Studia Warmińskie* 20 (1983): 247–574; Jadwiga Ambrozja Kalinowska, „Reszka Stanisław”, w *Polski słownik biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 31 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989), 129–133; *Z dworu Stanisława Hozjusza. Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera 1568–1582*, wstęp, tłum. i koment. Jadwiga Ambrozja Kalinowska (Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego – Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 1992); Jadwiga Amrozja Kalinowska, „Korespondencja Stanisława Reszki z Marcinem Kromerem w latach 1568–1588”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 33 (1988), 187–197; *eadem*, „Stanisław Reszka – diariusz podróży i korespondencja z lat 1583–89”, *Studia Warmińskie* 26 (1989): 195–220; *eadem*, „Stanisław Reszka (1544–1600) jako humanista i pisarz”, *Studia Warmińskie* 27 (1990): 235–244; *eadem*, „Kardynał Stanisław Hozjusz w świetle spuścizny piśmienniczej księdza Stanisława Reszki”, *Studia Warmińskie* 35 (1998): 461–467.
- 4 Anna Maria Lepacka, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki z Buku* (Buk: Urząd Miasta i Gminy, 2014).
- 5 Aleksander Rudziński, „Unizony Sługa Najdostojniejszego Kardynała. Stanisław Reszka jako sekretarz Stanisława Hozjusza w Rzymie (1569–1579)”, *Ibidem. Rocznik Koła Naukowego Historyków Studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II* 9 (2017): 69–98; *idem*, „Działalność polonijna Stanisława Reszki w Rzymie w świetle listów do Marcina Kromera (1569–1582)”, *Studia Polonijne* 40 (2019): 63–77; *idem*, „Uniężenie służby i łowcy beneficjów. Zagadnienia awansu społecznego w listach Jerzego z Tyczyna i Stanisława Reszki”, *Koło Historii* 24 (2019): 27–41; *idem*, *Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki (1544-1600) w Rzymie za panowania Stefana*

Reszki pozostaje cały czas postulatem badawczym, chociaż kilkakrotnie sygnalizowano potrzebę jej powstania⁶. To, że temat nie został jeszcze wyczerpany, jest możliwe dzięki bogatej spuściźnie piśmienniczej. Zachowały się jego rękopisy, przechowywane głównie w Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie, Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie⁷. Są to przede wszystkim listy – zarówno o charakterze oficjalnym, związane z jego działalnością dyplomatyczną, jak i te bardziej prywatne, kierowane do przyjaciół. Część z nich została wydana⁸. Opublikowany został również jego dziariusz z lat 1583–1589⁹. Źródła te można zaliczyć chyba do kategorii egodokumentów. Nie są to najbardziej dla niej typowe teksty autobiograficzne, nie zostały również w całości poświęcone autoprezentacji autora, nie wszystkie mają

Batorego (Lublin, 2022) [mps pracy doktorskiej w Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II].

- 6 Władysław Magnuszewski, *Zagadki autorskie literatury polskiego baroku* (Zielona Góra: Wydawnictwo Uczelniane WSP, 1996), 69; Tadeusz Chrzanowski, *Działalność artystyczna Tomasza Tretera* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984), 12–13; idem, *Wędrowki po Sarmacji europejskiej. Eseje o sztuce i kulturze* (Kraków: Znak, 1988), 319; „Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera”, 248.
- 7 *Stanisłai Rescii diarium*, XVII; Kalinowska, „Korespondencja Stanisława Reszki z Marcinem Kromerem”, 289–291; „Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera”, 262, 542–559; Lepacka, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, 111–112; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 25–28.
- 8 *Starożytności historyczne polskie*, t. 2, red. Ambroży Grabowski, Kraków 1840; *Mate-ryały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich*, t. 1: 1398–1600, wyd. Teodor Wierzbowski (Warszawa: Druk L. Szkaradzińskiego i S-ki, 1900); *Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana koronnego*, t. 2: 1580–1582, wyd. Józef Siemieński (Warszawa: nakł. Maurycego Zamoyskiego, 1909); *Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana koronnego*, t. 3: 1582–1584, wyd. Józef Siemieński (Warszawa: nakł. Maurycego Zamoyskiego, 1913); *Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana koronnego*, t. 4: 1585–1589, wyd. Kazimierz Lepszy (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948); *Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581–1585*, p. 1: 1581–1582, zebr. Ludwik Boratyński, red. Edward Kuntze, Czesław Nanke, Monumenta Poloniae Vaticana. Series Nuntiaturae Polonae, t. 5 (Cracoviae: Polska Akademia Umiejętności, 1923–1933); *Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581–1585*, p. 2: 1583, red. Edward Kuntze, Monumenta Poloniae Vaticana. Series Nuntiaturae Polonae, t. 6 (Cracoviae: 1938); *Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581–1585*, p. 3, fasc. 1: m. jan.-jun. 1584, red. Edward Kuntze, Monumenta Poloniae Vaticana. Series Nuntiaturae Polonae, t. 7 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1939–1948); *Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581–1585*, p. 3, fasc. 2: m. junio-maio 1585, appendix m. jan. 1584-febr. 1585, red. Edward Kuntze, Monumenta Poloniae Vaticana. Series Nuntiaturae Polonae, t. 7 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1950); *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera; Z dworu Stanisława Hozjusza*.
- 9 *Stanisłai Rescii diarium*.

charakter prywatny¹⁰. Niemniej jednak Reszka pisał wcale nie tak rzadko o swoich osobistych odczuciach i wrażeniach, a fragmenty jego opisu można interpretować jako formę autoprezentacji autora¹¹.

Dzięki wielu zachowanym źródłom i ich charakterowi możliwe jest stawianie szczegółowych pytań badawczych związanych z biografią Reszki. Kiedy czyta się jego zapiski, często można się natknąć na detaliczne opisy okoliczności obejmowania przez niego nowych urzędów, dostępowania kolejnych godności. Niniejszy tekst stanowi próbę ukazania, w jaki sposób Reszka reagował na godności, których dostępował, i urzędy, które piastował w ciągu swojego życia. Co na ten temat uważał, jak to opisywał czy, w jego mniemaniu, był nimi obdarzany czy może bardziej obarczany, czy była to dla niego nagroda czy kara. Wydaje się, że owe źródła dużo mówią nie tylko o samym Reszce, ale i społeczeństwie, w którym żył. Wypowiedzi Reszki można oczywiście odczytywać przez pryzmat jego osobowości, indywidualnych odczuć. Jednak to, jak opisywał poszczególne godności, czy przyjmował je z entuzjazmem, czy starał się o nie, czy szybko z nich rezygnował, było mocno warunkowane społecznie i ilustruje ówczesne mechanizmy awansu społecznego, budowania kariery kościelnej i dyplomatycznej.

Stanisław Reszka urodził się w 1544 r. w Buku w Wielkopolsce, jego rodzice byli najprawdopodobniej dość ubogimi mieszczanami, być może spokrewnionymi z patrycjatem poznańskim¹². Studiował w Krakowie i we Frankfurcie nad Odrą, studiów jednak nie ukończył. Kluczowym wydarzeniem jego młodości, które wpłynęło na całe dalsze życie, było przyjęcie na dwór Stanisława Hozjusza, od 1551 r. biskupa warmińskiego, a od 1561 r. kardynała. Reszka służył w jego kancelarii, z czasem wypełniając coraz bardziej odpowiedzialne zadania. Kiedy w 1569 r. Hozjusz przeniósł się na stałe do Rzymu, towarzyszył mu już w charakterze głów-

10 Stanisław Roszak, „Ego-documents – some remarks about Polish and European historiographical and methodological experience”, *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej* 8 (2013): 27–29; Władysława Szulakiewicz, „Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych”, *Przegląd Badań Edukacyjnych* 16 (2013): 67; Waldemar Chorążyczewski, Agnieszka Rosa, „Egodokumenty – egodokumentalność, analiza egodokumentalna – spuścizna egodokumentalna”, w *Egodokumenty. Tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze*, red. Waldemar Chorążyczewski, Arvydas Pacevičius, Stanisław Roszak (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015), 11–13.

11 Na autobiograficzną wartość listów i diariusza Reszki zwracała już uwagę Kalinowska, „Korespondencja Stanisława Reszki z Marcinem Kromerem”, 196; *eadem*, „Stanisław Reszka – diariusz podróży i korespondencja”, 197–198.

12 *Stanisłai Rescii diarium*, V; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 129; Lepacka, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, 21; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 21–22.

nego sekretarza¹³. To właśnie w Wiecznym Mieście Reszka zaczął rozwijać swoją karierę – tam przyjął święcenia kapłańskie, został kanonikiem warmińskim w 1571 r., uzyskał stanowiska w Penitencjarii Apostolskiej: datariusza w 1575 r. i sygillatora w 1577 r., z czym także wiązało się zdobycie doktoratu w 1579 r.¹⁴ Również w latach 70. stawiał pierwsze kroki w dyplomacji, posługując w imieniu Hozjusza do króla elekta Henryka Walezego w 1573 r., a najprawdopodobniej w 1577 r. był zaliczony w poczet sekretarzy króla Stefana Batorego¹⁵. Po śmierci swego patrona w 1579 r. pozostał w Rzymie, gdzie skupiał się na realizacji postanowień jego testamentu.

Do Polski Reszka powrócił 1583 r. na zaproszenie Stefana Batorego. Służył mu jako dyplomata i wychowawca Andrzeja Batorego, bratanka królewskiego, zwłaszcza podczas dwóch wyjazdów do Rzymu w 1584 i 1586 r. Król nadał mu dziekanę kapituły warszawskiej i komendę opactwa w Jędrzejowie w październiku 1586 r.¹⁶ Zygmunt III Waza wysłał go w styczniu 1588 r. jako swojego internuncjusza do Stolicy Apostolskiej i państw włoskich. Do Rzeczypospolitej Reszka powrócił dopiero w 1590 r., a już w 1592 r. został ponownie wysłany przez Zygmunta III i królową Annę Jagiellonkę do Neapolu, gdzie starał się o regularne wypłacanie przez urzędników hiszpańskich sum należnych Rzeczypospolitej i jej władcom w spadku po królowej Bonie Sforzy. Tam też zmarł kwietniu 1600 r.¹⁷

Pierwszym beneficjum Reszki była kanonia katedralna warmińska. Opisał okoliczności jej uzyskania w 1571 r. w listach do Marcina Kromera. Adresat nie był przypadkowy – po wyjeździe Hozjusza do Rzymu to Kromer był odpowiedzialny za biskupstwo warmińskie jako koadiutor¹⁸. Pierwotnie to właśnie słynny historyk chciał oddać Reszce swoją kanię lub przyznać mu jej koadiutorię. Sugeruje to już list Reszki z sierp-

13 Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 129; *eadem*, „Wyjazd kardynała Stanisława Hozjusza do Rzymu w 1569 roku”, *Studia Warmińskie* 18 (1981), 195; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 24–30.

14 Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 129–130; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 54–62.

15 Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 129; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 42–54.

16 Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 130–131; Ildikó Horn, *Andrzej Batory*, tłum. Szymon Brzeziński (Warszawa: Neriton, 2010), 70–94; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 79–258.

17 Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 131–132; Lepacka, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, 67–102.

18 Alojzy Szorc, „Artykuły zaprzysiężone Marcina Kromera z 1571 roku”, *Echa Przeszłości* 3 (2002), 49–61.

nia 1570 r.¹⁹ Sprawa jednak utknęła na wiele miesięcy, aż w czerwcu 1571 r. to Hozjusz zdecydował się nadać Reszce kanonię warmińską, ale nie po Kromerze, tylko inną, wakującą po śmierci Kaspra Hannowa²⁰.

Była to ewidentnie nagroda dla sekretarza od jego patrona. Reszka w skonwencjonalizowany, bardzo retoryczny sposób dziękował Hozjuszowi i Kromerowi za okazaną łaskę, umniejszając swoją rolę, posługując się typowym dla epoki toposem skromności. Charakterystyczny pod tym względem jest zwłaszcza list do Kromera z 16 czerwca 1571 r.²¹ Pisał, że nie spodziewał się nominacji, która jeszcze mocniej związała go z jego patronem, którego nazywał światłem ojczyzny i doktorem Kościoła, posuwał się nawet do stwierdzenia, że zawdzięcza mu całe swoje życie. Obawiał się, że jest nieprzygotowany do obowiązków kanonika, a Hozjusz może mieć problemy przez to, że nadał kanonię właśnie jemu. Mimo tych obiekcji szybko zajął się formalnościami związanymi z objęciem nowej funkcji, informując Kromera, że za tydzień wyśle dokument potwierdzający nadanie i ustanowienie pełnomocników, którzy w jego imieniu objęliby kanonię²².

Reszce musiało zależeć na tym beneficjum. Już pod koniec 1570 r. niepokoiły go starania sekretarza królewskiego Stanisława Fogelwedera, którego, z wyraźną niechęcią, przezywał „aviculą”²³. Kanonia katedralna warmińska była bardzo pożądana ze względu na wysokie dochody, niekiedy stawiano ją nawet wyżej niż krakowską kanonię katedralną²⁴. Warto zwrócić uwagę, że w momencie nominacji Reszka nie spełniał wymagań stawianych kanonikom. Nie miał święceń kapłańskich, nie ukończył studiów, nie miał indygenatu pruskiego i przede wszystkim

19 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 37 (Rzym, 26 VIII 1570), 313–314; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 54.

20 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 68 (Rzym, 16 VI 1571), 347–348; *Georgii Ticinii ad Martinum Cromerum Epistulae (a. 1554-1585)*, red. Jerzy Axer (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975), Bibliotheca Latina Medii et Recentiores Aevi, t. 21, list 102 (Rzym, 16 VI 1571), 109; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 129; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 55.

21 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 68 (Rzym, 16 VI 1571), 347–348.

22 *Ibidem*.

23 *Ibidem*, list 40 (San Silvestro, 23 IX 1570), 316; *ibidem*, list 41 (Monte Compatri, 30 IX 1570), 318; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 54.

24 Alojzy Szorc, *Dzieje Warmii 1454–1660. Stan badań i postulaty badawcze* (Olsztyn: Wyższe Seminarium Duchowne Metropolii Warmińskiej „Hosianum”, 1999), 65; Stanisław Achremczyk, „Kapituła warmińska w życiu politycznym Rzeczypospolitej XVII i XVIII wieku”, w *Warmińska kapituła katedralna. Dzieje i wybitni przedstawiciele*, red. Andrzej Kopiczko, Jacek Jezierski, Zdzisław Żywica (Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM, 2010), 289–290.

nie rezydował na Warmii²⁵. Musiał zdawać sobie sprawę z tych braków, nie przeszkadzało mu to jednak zabiegać o objęcie beneficjum mimo piętrzących się trudności. W październiku 1571 r. dowiedział się, że bulla papieska z jego nominacją miała jakieś braki formalne – jak przypuszczał, stało się tak za sprawą czyichś intryg. Być może podejrzewał o to Jerzego z Tyczyna, polskiego agenta dyplomatycznego w Rzymie²⁶. Kanonię w jego imieniu objął ostatecznie Jakub Zimmermann 11 grudnia 1571 r.²⁷ Reszka zapewniał Kromera, że chętnie będzie pracował na rzecz kapituły, a w dalszej przyszłości chciałby zamieszkać na Warmii, by właściwie wypełniać swoje zadania, myślał nawet o zakupie domu we Fromborku²⁸.

Reszka musiał być przywiązany do kanonii warmińskiej – nie zrzekł jej się, gdy uzyskał kolejne beneficja, co było niezgodne z prawem kanonicznym, ale stanowiło dość rozpowszechnioną praktykę. W lutym 1583 r., już po tym jak przyznano mu dziekanie warszawską, pojechał na Warmię, by osobiście objąć kanonię²⁹. Reszka musiał uzyskać dyspensę papieską na łączenie beneficjów, w czym wspierali go nuncjusz Alberto Bologneti i legat papieski Antonio Possevino. Pierwszy z nich pisał do Rzymu, że Reszce zależało na kanonii warmińskiej ze względu na pamięć o Hozjuszu³⁰. Drugi zaś poruszył sprawy bardziej konkretne i przyziemne, gdy prosił Kromera, by kapituła zezwoliła Reszce na zatrzymanie dochodów z kanonii także podczas nieobecności na Warmii³¹. O indult zezwalający na utrzymanie beneficjum Reszka prosił papieża Grzegorza XIII osobiście w styczniu 1584 r., gdy przebywał w Rzymie z Andrzejem Batorym³². Po uzyskaniu opactwa jędrzejowskiego w 1585 r., Reszka mógł

25 Alojzy Szorc, *Dominium warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii* (Olsztyn: Pojezierze, 1990), 43–44; *idem*, *Dzieje Warmii 1454–1660*, 62–65; Achremczyk, „Kapituła warmińska w życiu politycznym”, 289–290.

26 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 80 (Rzym, 13 X 1571), 360.

27 Anton Eichhorn, *Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius*, t. 1: *Von seiner Geburt bis zur Erlangung der Cardinalswürde* (Mainz: Kirchheim, 1855), 3.

28 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 69 (Subiaco, 21 VII 1571), 349.

29 *Ibidem*, Addendum 7, *Stanisłai Rescii in canonicatu Varmiensi installatio*, 541; Kalinowska, „Stanisław Reszka”, 130; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 83.

30 *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 2, list 46, Alberto Bolognetti do Tolomea Gallia (Kraków, 3 II 1583), 95.

31 *Ibidem*, list 39, Antonio Possevino do Marcina Kromera (Niepołomice, 1 II 1583), 86. Dochody kanoników dzieliły się na *corpus praebendae*, które otrzymywał każdy, kto objął kanonię w posiadanie oraz dystrybucje chórowe, przyznawane wyłącznie kanonikom rezydującym przy beneficjum (Szorc, *Dominium warmińskie 1243–1772*, 42; *idem*, *Dzieje Warmii 1454–1660*, 63–64).

32 *Stanisłai Rescii diarium*, 12.

przynajmniej rozważać rezygnację z kanonii, na co wskazuje list do Kromera z 28 stycznia 1586 r., w którym usprawiedliwiał chęć zatrzymania miejsca w kapitule fromborskiej³³. Wydaje się, że Kromer mógł na niego naciskać w tym względzie, Reszka zaś „wykręcał się”, twierdząc, że jeszcze nie jest pewien, czy przyjmie na stałe nową godność. Po raz kolejny dyplomata uzyskał dyspensę na łączenie beneficjów bezpośrednio od papieża podczas następnego pobytu w Rzymie w kwietniu 1587 r.³⁴

W chwili nominacji na kanonikę warmińską Reszka nie posiadał wyższych święceń kapłańskich. Subdiakoniat przyjął 14 września 1572 r. w Subiaco pod Rzymem, gdzie przebywał z Hozjuszem. Być może kardynał nakłaniał go do tego kroku, tak przynajmniej sugerują zapiski Reszki³⁵. Pisał, że ociągał się z decyzją, chciał mieć więcej czasu na przygotowania, ale kardynał dał mu tylko kilka dni na rekolekcje. Święcenia prezbiteratu przyjął 21 grudnia 1575 r. w Rzymie. Można się domyślać, że było to dla niego duże przeżycie, ostateczny wybór pewnej drogi życiowej. Otrzymanie święceń można traktować jako nagrodę za służbę Hozjuszowi. Kardynał udzielił mu ich w bazylice św. Klemensa, swoim ówczesnym kościele tytularnym, następnego zaś dnia Reszka odprawił mszę prymicyjną w samej bazylice św. Piotra³⁶.

Najprawdopodobniej termin święceń kapłańskich Reszki w 1575 r. nie był przypadkowy, łączył się bowiem z jego kolejną godnością – datarią w Penitencjarii Apostolskiej, którą uzyskał dokładnie w tym samym czasie³⁷. Penitencjaria Apostolska była, i pozostaje do dzisiaj, urzędem kurialnym odpowiedzialnym za odpusty, dyspensy i rozgrzeszenia zarezerwowane dla Stolicy Apostolskiej³⁸. Od 1573 r. jej przewodniczącym, czyli Wielkim Penitencjarzem, był kardynał Hozjusz. To on przyznał Reszce nową funkcję. Datariusz w penitencjarii wpisywał datę pod zaaprobowanymi suplikami, ale miał też odpowiedzialne obowiązki w postaci nadzorowania prac urzędników niższego stopnia³⁹. Co cieka-

33 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 219 (Jędrzejów, 28 I 1586), 518; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 191.

34 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 223 (Rzym, 10 IV 1587), 521.

35 *Ibidem*, list 110 (Subiaco, 20 IX 1572), 395.

36 *Ibidem*, list 144 (Rzym, 31 XII 1575), 435.

37 *Ibidem*, list 144 (Rzym, 31 XII 1575), 435.

38 Edward Szafrowski, *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne* (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1981), 194–197; Niccolò Del Re, *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1998), 261–271.

39 Tadeusz Pawluk, „Urząd penitencjarza wielkiego w czasach kard. Stanisława Hozjusza”, *Studia Warmińskie* 20 (1983): 19; Henryk Mieczysław Jagodziński, „Historia i kompetencje Penitencjarii Apostolskiej”, *Kieleckie Studia Teologiczne* 12 (2013): 132; Ugo

we, sekretarz Hozjusza w swojej korespondencji pisał, że do objęcia tego stanowiska wymagany jest doktorat. Pozwalał sobie nawet na ironiczne komentarze względem Jerzego z Tyczyna, który pomimo dość zaawansowanego wieku uzyskał w listopadzie 1571 r. doktorat w rzymskiej Sapienzy właśnie dlatego, że miał nadzieję na uzyskanie datarii Penitencjarii⁴⁰. Reszka w tym czasie doktoratu nie posiadał, co jednak nie przeszkodziło mu zostać datariuszem. Jak widać, kluczowe było wsparcie kardynała.

W 1577 r. Reszka uzyskał kolejne stanowisko w Penitencjarii – sygillaturę, o której pisał nieco więcej. Pomimo że był to urząd niższy od datarii, opisywał go jako bardziej zaszczytny⁴¹. Z jego przyjęciem wiązały się spory kompetencyjne, bowiem Hozjusz uważał, że to on podejmuje decyzję, komu przyznać sygillaturę, zaś papież Grzegorz XIII chciał zarezerwować to prawo dla siebie. Ostatecznie wygrały argumenty kardynała, ale to nieporozumienie na pewno wpłynęło na nastawienie Reszki. Pisał do Kromera, że odmawiał przyjęcia nowego urzędu, nie czuł się dobrze przygotowany do niego i nie podobała mu się odpowiedzialność za nim idąca. Podobno jego przyjęcie wymógł na nim ostatecznie Hozjusz. W liście do Kromera Reszka tłumaczył się, że gdyby nie zdecydował się przyjąć sygillatury, zrobiłby to ktoś inny, jeszcze mniej godny od niego⁴². Wydaje się jednak, że była to, przynajmniej do pewnego stopnia, fałszywa skromność. Urząd ten przynosił nie najgorsze dochody, a także dobrą pozycję w rzymskim środowisku kurialnym⁴³. Dzięki niemu Reszka zawarł nowe znajomości, jak choćby z Martínem Azpilcueta, znanym hiszpańskim kanonistą, który też pracował w Penitencjarii⁴⁴.

Taraborrelli, „Ad erigendam gentium omnium spiritualem indigentiam. La Penitenzieria Apostolica in età moderna”, w *Penitenza e Penitenzieria al tempo del giansenismo (secoli XVII–XVIII). Culture – Teologie – Prassi* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2019), 204–205.

40 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 143 (Rzym, 9 XI 1575), 433; Henryk Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1938), 238; Jerzy Axer, „Jerzy z Tyczyna – humanista i dyplomata”, w *Polski dyplomata na papieskim dworze. Wybór listów Jerzego z Tyczyna do Marcina Kromera (1554–1585)*, tłum. i koment. Jerzy Axer (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1982), 30–31.

41 Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 59.

42 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 152 (Rieti, 24 IX 1576), 448; *ibidem*, list 154 (Rzym, 8 XI 1576), 450; Archivio della Penitenzieria Apostolica, Acta Cardinalium Poenitentiarii Maiorum seu Acta Sacrae Poenitentiariae, k. 32v.

43 Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 59–60.

44 *Stanisłai Rescii epistolarum liber unus*, Neapoli 1594, list 27, Stanisław Reszka do Stanisława Suchozrewskiego (Wenecja, X 1588), 319–320; Aimé Lambert, „Azpilcueta Martín de”, w *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, t. 5, red. Alfred

Reszka był przywiązany do sygillaury, prawdopodobnie specjalnie dla tego urzędu uzyskał doktorat w 1579 r. w Perugii, czym się jednak nigdy nie chwalił. Raz tylko wspomniał o tym w liście do Kromera, podkreślając zresztą, że o doktorat postarał się z woli swoich przełożonych⁴⁵. Można przypuścić, że z nominacją na sygillatora wiązało się również uzyskanie tytułu protonotariusza apostolskiego. Podpis Reszki pod listem do Kromera z 8 listopada 1576 r. sugerowałby, że stało się to najpóźniej w tym właśnie czasie⁴⁶. Była to godność czysto honorowa, jej uzyskanie świadczyło jednak o jego pozycji w Rzymie⁴⁷. Reszka, gdy opuszczał Rzym, zawsze dbał, by uzyskać od papieża specjalną zgodę na zatrzymanie urzędu w Penitencjarii⁴⁸. Pomimo jego długotrwałych nieobecności w Wiecznym Mieście w latach 1583–1586 sygillaturę odebrano mu dopiero po nominacji na opactwo jędrzejowskie. Po tym wydarzeniu Reszka przez kilka lat bezskutecznie próbował odzyskać urząd lub dostać inny w ramach rekompensaty⁴⁹.

W latach 70. XVI w. Reszka rozwijał nie tylko karierę duchowną, ale stawiał również pierwsze kroki w dyplomacji. W 1573 r. Hozjusz wysłał go do Paryża, by przekonywał króla elekta Henryka Walezego do niezaprzyjęcia tolerancji wyznaniowej w Rzeczypospolitej⁵⁰. Nie osiągnął celu swojej misji, ale Walejusz miał mu zaproponować stanowisko sekretarza królewskiego, jeśli uda się z nim do Polski. Reszka odmówił, argumentując, że nie odejdzie dobrowolnie od służby na rzecz Hozjusza⁵¹. Walejusz najprawdopodobniej jednak powołał go na to stanowisko, a podczas spotkania w 1574 r. pytał nawet, czy dotarł do niego dokument

Baudrillart, Albert De Meyer, Emile Van Cauwenbergh (Paris: Letouzey et Ané, 1931), k. 1368–1374; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 62.

45 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 175 (Rzym, 23 V 1579), 474. Jako doktor obojga praw Reszka pojawia się w dokumencie instytucji biskupiej na opactwo jędrzejowskie z 1585 r. (*Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, cz. 6, oprac. Krzysztof Rafał Prokop, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 89 (2008), 389–390).

46 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 154 (Rzym, 8 XI 1576), 450; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 63.

47 Leszek Adamowicz, „Protonotariusz apostolski”, w *Encyklopedia Katolicka*, t. 16, red. Edward Gilewicz (Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2012), 532–533.

48 Archivio della Penitenziera Apostolica, Acta Cardinalium, k. 52; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 75–76.

49 *Stanisłai Rescii diarium*, XI; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 131; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 225.

50 Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 44–52.

51 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 146 (Rzym, 7 I 1576), 439.

z nominacją⁵². Z pewnością Reszka był sekretarzem królewskim Stefana Batorego. Być może został mianowany w 1577 r., co sugerują wzmianki w listach Stanisława Hozjusza, który najprawdopodobniej wsparł swojego sługę na dworze królewskim⁵³. Ciekawe jednak, że nie zachowały się żadne wzmianki Reszki na ten temat, a przecież nie stronił on od komentowania swoich nowych godności. Być może wynika to z faktu gorzej zachowanej korespondencji z Kromerem z tego roku.

Jeśli chodzi o zjawiska nagrody i kary w biografii Reszki, to ciekawym zagadnieniem są przyczyny jego powrotu do Polski z Rzymu w 1582 r. O tym, że na dworze Batorego mówiono o ściągnięciu Reszki do kraju, pisał już nuncjusz Giovanni Andrea Caligari w 1580 r.⁵⁴, jednak konkretne propozycje zaczęły rysować się w połowie 1582 r. Ojciec Possevino pisał do Rzymu, że podczas rozmowy ze Stefanem Batorem proponował królowi właśnie Reszkę jako dobrego kandydata do odnowionego biskupstwa katolickiego w Siedmiogrodzie⁵⁵. Warto nadmienić, że Reszka wcześniej był raczej skonfliktowany z Possevinem, oskarżał go o niewłaściwe zachowanie wobec Hozjusza⁵⁶. Pomimo tego to najprawdopodobniej właśnie za sprawą jezuitę wystosowano list królewski, wzywający Reszkę do przyjazdu do Rzeczypospolitej. To również Possevino zawiózł

52 *Ibidem*, list 146 (Rzym, 7 I 1576), 439. Według Jadwigi Ambrozji Kalinowskiej w październiku 1573 r. Reszka miał podpisać się pod jednym z listów do Kromera jako sekretarz królewski. Odczytała niewyraźny i zapisany skrótem dodatek po podpisie jako „Secretarius”, dodając w nawiasach kwadratowych „Regius” (*ibidem*, list 121 (Rzym, 24 X 1573), 409; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 53–54).

53 *Starożytności historyczne polskie*, t. 2, Stanisław Hozjusz do Bernarda Maciejowskiego (Cantalupi [?], 8 VII 1577), 302; *ibidem*, Stanisław Hozjusz do Anny Jagiellonki (Subiaco, 23 VII 1577), 169; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 74–75.

54 *I.A. Caligarii nuntii apostolici in Polonia epistolae et acta 1578-1581*, red. Ludwik Borański, Monumenta Poloniae Vaticana, t. 4 (Cracoviae: Sumptibus Academiae Litterarum Cracoviensis, 1915); Wydawnictwa Komisji Historycznej Polskiej Akademii Umiejętności, t. 74), list 288, Giovanni Andrea Caligari do Tolomea Gallia (Warszawa, 15 XI 1580), 525.

55 *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 1, list 340, Antonio Possevino do Tolomea Gallia (Warszawa, 27 V 1582), 353–354; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 75–76.

56 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 191 (Rzym, 22 X 1580), 494; J.A. Kalinowska, „Antonio Possevino SJ w twórczości literackiej pisarza w kręgu Kardynała Stanisława Hozjusza”, w *Antonio Possevino SJ (1533–1611). Życie i dzieło na tle epoki*, red. Danuta Quirini-Popławska (Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM 2012), 477–479; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 73.

ten list do Rzymu⁵⁷. Reszka zdecydował się na powrót po wielu latach do ojczyzny, ale do możliwości przyznania mu biskupstwa w Siedmiogrodzie podchodził chyba z rezerwą⁵⁸. Zdawał sobie sprawę, że jest to niemal nierealny pomysł Possevina, mógł jednak ewentualnie liczyć na inne korzyści w Polsce.

Rzeczywiście, w trakcie pierwszej audienencji Stefan Batory obiecał mu, że będzie o nim pamiętał podczas przyznawania godności duchownych⁵⁹. Reszka miał w tym wsparcie Rzymu, a dokładniej nuncjusza Bolognietiego, który polecał go na wakujące biskupstwo przemyskie lub prepozyturę miechowską⁶⁰. Stefan Batory zdecydował się zlecić Reszce przede wszystkim misję opieki nad swoim bratankiem Andrzejem, planował bowiem przeznaczyć go do stanu duchownego i wysłać w podróż dyplomatyczno-edukacyjną do Rzymu. Reszka miał w szczególności odpowiadać za organizację jego wyjazdu⁶¹. Niejako w nagrodę król przyznał mu dziekanie kapituły warszawskiej⁶². Nie było to równie intratne i honorowe beneficjum co biskupstwo, ale z całą pewnością stanowić mogło zachętę do dalszej służby.

Wiązały się z nim jednak też problemy. By właściwie wypełniać obowiązki dziekana, Reszka powinien przebywać w Warszawie, a przecież planował dłuższy pobyt w Rzymie z bratankiem królewskim. Miał z tego powodu nieprzyjemności. W lutym 1584 r., kiedy już przebywał w Wiecznym Mieście, napisała do niego królowa Anna Jagiellonka. Informowała, że podczas jego nieobecności protestanci w Warszawie zyskali na sile, i tłumaczyła mu, że jest potrzebny przy beneficjum, wzywając go do powrotu lub rezygnacji⁶³. Dyplomata odpisał królowej 9 kwietnia. Usprawiedliwiał się, zaświadczaając, że nie starał się o dziekanie, ale dostał ją od króla i nie mógł odmówić. Jeszcze podczas pobytu w Polsce chciał

57 *Stanisłai Rescii epistolarum liber unus*, list 1, Stanisław Reszka do Stefana Batorego (brak miejsca, 17 X 1582), 1.

58 *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 2, list 20, Alberto Bolognetti do Filipa Guastavillaniego (Kraków, 20 I 1583), 42.

59 *Ibidem*, list 11, Andrea Bolognetti do Tolomea Gallia (Kraków, 13 I 1583), 20.

60 *Ibidem*, list 21, Alberto Bolognetti do Stefana Batorego (Kraków, 22 I 1583), 57.

61 *Ibidem*, list 26, Antonio Possevino do Tolomea Gallia (Kraków, 1 I 1583), 1; *ibidem*, list 26, Antonio Possevino do Alberta Bolognietiego (Niepołomice, 24 I 1583), 61; Horn, *Andrzej Batory*, 72–73; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 80, 86–93.

62 *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 2, list 29, Antonio Possevino do Tolomea Gallia (Niepołomice, 26–27 I 1583), 65; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 81.

63 *Starożytności historyczne polskie*, t. 2, Anna Jagiellonka do Stanisława Reszki (Kraków, 5 II 1584), 29.

ją przekazać Feliksowi Skarżyńskiemu, kanonikowi warszawskiemu i spowiednikowi królewskiemu, o czym podobno rozmawiał z królową, Bolognettim, Possevinem i kanclerzem Janem Zamoyskim, ale odradzano mu rezygnację⁶⁴. Reszka pisał w tej sprawie także do nuncjusza Bolognettiego, kanclerza Jana Zamoyskiego i sekretarza wielkiego koronnego Wojciecha Baranowskiego. Twierdził, że królową zainspirowali do napisania listu nieprzychylni mu kanonicy warszawscy, ale jednocześnie wyrażał gotowość do zrzeczenia się beneficjum, a nawet wyznaczał specjalnych prokuratorów w tym celu⁶⁵. Ostatecznie jednak do rezygnacji nie doszło w tym czasie. Zdecydował się na ten krok dopiero po uzyskaniu opactwa jędrzejowskiego, a i to nie od razu, ale przed samym wyjazdem z Polski, w marcu 1586 r.⁶⁶

Mniej więcej od 1584 r., czyli czasu pierwszego pobytu z Andrzejem Batorym w Rzymie, Reszka coraz częściej pisał w listach, że był zadowolony ze swojej sytuacji i wcale nie chciał nowych godności i stanowisk. Motyw ten będzie się powtarzał w jego korespondencji przez całe lata 80. W czerwcu 1584 r. papieski sekretarz stanu, kardynał Tolomeo Gallio, polecił nuncjuszowi Bolognettiemu starać się, by Reszce przydzielono któreś z wakujących biskupstw w Rzeczypospolitej⁶⁷. Nuncjusz rzeczywiście to czynił, polecając Reszkę na biskupstwo przemyskie lub wendeńskie w Inflantach⁶⁸. Starania te spełzły na niczym. Przyczyny braku akceptacji dla kandydatury Reszki wyjaśniał nuncjuszowi w bardzo ciekawym liście Zamoyski. Pisał, że Reszka jest godzien każdego zaszczytu, ale wskazywał, że w państwie polsko-litewskim duchowny, który nie wywodzi się ze szlacheckiego rodu, nie może zostać biskupem, ponieważ biskupi w Rzeczypospolitej pełnili również funkcje polityczne, będąc senatorami⁶⁹. W tym czasie zamknęła się w Polsce możliwość objęcia

64 *Ibidem*, Stanisław Reszka do Anny Jagiellonki (Rzym, 7 IV 1584), 356–357.

65 *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 3, f. 1, list 116, Stanisław Reszka do Alberta Bolognettiego (Rzym, 7 IV 1584), 169; *ibidem*, list 122, Stanisław Reszka do Jana Zamoyskiego (Rzym, 14 IV 1584), 177; *Starożytności historyczne polskie*, t. 2, Stanisław Reszka do Wojciecha Baranowskiego (Rzym, 5 V 1584), 373–374.

66 *Stanislai Rescii diarium*, 124.

67 *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 3, f. 1, list 218, Tolomeo Gallio do Alberta Bolognettiego (Rzym, 30 VI 1584), 329.

68 *Ibidem*, list 109, Alberto Bolognetti do Tolomea Gallia (Wilno, 1 IV 1584), 163; *ibidem*, list 152, Alberto Bolognetti do Stefana Batorego (Wilno, 4 V 1584), 222–223.

69 *Ibidem*, list 183, Jan Zamoyski do Alberta Bolognettiego (Kraków, 24 V 1584), 266; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 156.

biskupstwa przez nieszlachcica, a Reszka nigdy nie został nobilitowany, czego dostąpili Hozjusz i Kromer⁷⁰.

Informacje o poczynaniach nuncjusza doszły do Rzymu, do Reszki, który wysyłał listy w tej sprawie do podkanclerzego Wojciecha Baranowskiego oraz samego Bolognettiego. Zapewniał, że był zupełnie zadowolony ze swojej dotychczasowej pozycji, którą określał jako niewiele znaczącą, ale złotą, i nie ubiegał się o nowe beneficja. Zaznaczał, że to nie on stał za prośbami o przyznanie mu biskupstwa, oraz prosił, by nie posądzać go o zbytne ambicje. Parafrazując Senekę, pisał, że jest tak bardzo zadowolony ze swojego losu, iż mógłby z Jowiszem współzawodniczyć w szczęściu⁷¹.

Można przypuścić, że nie była to wyłącznie skromność. Reszka mógł wzbierać się przed przydzieleniem mu biskupstwa z powodów, o których nuncjuszowi Bolognettiemu pisał Zamoyski. Nominacja nieszlachcica wzbudziłaby wielkie kontrowersje. Jako biskup na pewno nie miałby łatwego życia. Służąc Hozjuszowi, mógł na własne oczy przekonać się, jak ciężkie i niewdzięczne były obowiązki łączące się z tą godnością. Kardynał w 1569 r. opuścił Warmię i wyjechał na stałe do Rzymu między innymi z powodu różnorodnych problemów, które napotykał przy zarządzaniu diecezją: od długów, poprzez impas w działalności rekatoлизacyjnej, po relacje z własną kapitułą⁷². Jako biskup Reszka nie miałby też czasu choćby na aktywność literacką, która z czasem, jak się wydaje, stawała się dla niego coraz ważniejsza.

Bardzo ciekawe w karierze Reszki były lata 1585–1586. Wtedy to dostąpił najważniejszej godności w swojej karierze: komendatoryjnego opactwa jędrzejowskich cystersów. Nie była to godność mogąca równać się z biskupstwem, ale klasztor w Jędrzejowie był bogato uposażony⁷³. O niespodziewanej dla niego nominacji królewskiej dyplomata dowie-

70 Wiesław Müller, „Diecezje w okresie potrydenckim”, w *Kościół w Polsce*, t. 2: *Wiek XVI-XVIII*, red. Jerzy Kłoczowski (Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 1969), 108–111, 130.

71 *Starożytności historyczne polskie*, t. 2, Stanisław Reszka do Wojciecha Baranowskiego (Rzym, 5 V 1584), 374; *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 3, f. 1, list 160, Stanisław Reszka do Alberta Bolognettiego (Rzym 5 V 1584), 230–231; *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 3, f. 1, list 186, Stanisław Reszka do Alberta Bolognettiego (Rzym, 26 V 1584), 270.

72 Kalinowska, „Wyjazd kardynała Stanisława Hozjusza do Rzymu”, 188–189.

73 Henryk Gapski, „Cystersi jędrzejowscy w czasach nowożytnych (XVI–XVIII wiek)”, w *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. Daniel Olszewski (Kielce: Wydawnictwo „Jedność”, 1990), 93–95; Franciszek Sikora, „Jędrzejów – klasztor”, w *Słownik Geograficzno-Historyczny Ziemi Polskich w Średniowieczu*, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=7017&q=j%C4%99drzej%C3%B3w&d=0&t=0> (dostęp: 30.01.2024).

dział się 19 października 1585 r., podczas mszy w krakowskim kościele św. Szczepana. Musiał być zaskoczony, a nawet chyba zszokowany tą wiadomością, skoro pisał: „mihi ea res somnio similis videbatur, cum nil tale a Rege petivissem nec quisquam pro me”⁷⁴. Informacje zawarte w diariuszu wskazują, że tym razem naprawdę musiał wahać się, czy przyjąć ten zaszczyt⁷⁵. Przyjaciele radzili mu, aby to uczynił. Było to jednak tym bardziej problematyczne, że był pierwszym opatem komendatoryjnym w Jędrzejowie⁷⁶. Nie stawał się więc zakonnikiem, a jedynie administratorem klasztoru, który za to pobierał dochody, co było ówczesnie częstą praktyką⁷⁷. Nominacja Reszki łamała prawo państwowe, ponieważ według konstytucji piotrkowskich z 1538 r. opatem mógł być tylko szlachcic⁷⁸. Niemniej jednak zakonnicy z Jędrzejowa, pod oczywistym przymusem królewskim, wybrali go opatem 1 listopada 1585 r.⁷⁹ Podczas jego wyboru okoliczna szlachta gorąco protestowała przeciwko nominacji, posuwając się podobno nawet do obelg pod jego adresem⁸⁰.

Jeszcze przed nominacją na komendę opactwa jędrzejowskiego Stefan Batory chciał obdarzyć Reszkę innym zaszczytem. Podczas spotkania 14 września 1585 r. król oznajmił mu, że życzy sobie, aby to on w jego imieniu złożył obediencję papieżowi Sykstusowi IV⁸¹. Poselstwa obediencyjne były uroczystą formą składania gratulacji nowemu papieżowi,

74 *Stanisłai Rescii diarium*, 113. Reszka odnotował w diariuszu, że list Stefana Batorego z nominacją na opactwo jędrzejowskie był datowany z Warszawy, 13 października 1585 r. (*Stanisłai Rescii diarium*, 112). J.A. Kalinowska pisała, że król nadał mu opactwo jędrzejowskie 22 maja 1585 r., co chyba jest pomyłką (J.A. Kalinowska, *Reszka Stanisław*, 131). Informacja ta jest podawana dalej w literaturze (Waldemar Bukowski, „Katalog opatów jędrzejowskich. Próba ustalenia chronologii, w *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. Daniel Olszewski (Kielce: Wydawnictwo „Jedność”, 1990), 196).

75 *Ibidem*, 113–114; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 187.

76 Gapski, „Cystersi jędrzejowscy”, 80; Bukowski, „Katalog opatów jędrzejowskich”, 196.

77 Jerzy Kłoczowski, „Zakony męskie w Polsce w XVI–XVIII wieku w Polsce”, w *Kościół w Polsce*, t. 2: *Wiek XVI–XVIII*, red. *idem* (Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 1969), 497–498.

78 *Volumina Legum, Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydanego*, wyd. Józefat Ohryzko, t. 1 (Petersburg: nakładem i drukiem Józefata Ohryzki, 1859), 257.

79 *Stanisłai Rescii diarium*, 115; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 189.

80 *Stanisłai Rescii diarium*, 114–115.

81 *Ibidem*, 108; Marian Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej. Poselstwa obediencyjne w latach 1534–1605*, cz. 2: *Dzieje poselstw polskich* (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1975), 185. J.A. Kalinowska uważa, że Stefan Batory powierzył Reszce poselstwo obediencyjne w lipcu 1585 r. (Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 131).

z zapewnieniem posłuszeństwa w imieniu władcy. Sprawowanie takiej misji było wielkim zaszczytem, pozwalało wyrobić kontakty na najwyższym szczeblu dyplomatycznym i uzyskać pewne przywileje, ale zarazem generowało olbrzymie koszty, a przez to znalezienie odpowiedniego kandydata bywało nieraz problematyczne⁸². Stąd też podczas kolejnej audyencji 15 września Reszka uklęknął przed monarchą i przedstawił argumenty usprawiedliwiające jego odmowę przyjęcia poselstwa. Podkreślał brak własnych zdolności, zasobów finansowych i niewłaściwe pochodzenie. Mówił też, że w swoim życiu starał się kierować horacjańską zasadą złotośrodku, co kłóciło się z uczestnictwem w polityce i życiu publicznym. Król miał być pod wrażeniem mowy Reszki, powiedział, że są to konkretne argumenty, a nie próżna próba uniknięcia obowiązku, chciał jednak skonsultować się z kanclerzem Zamoyskim⁸³. Ostatecznie posłem wybrano arcybiskupa lwowskiego Jana Dymitra Solikowskiego, któremu Reszka, wraz z Andrzejem Batorem, towarzyszył w podróży do Rzymu⁸⁴.

Argumenty, które Reszka przedstawił królowi, wydają się całkiem racjonalne. Polski dyplomata znał się bardzo dobrze na realiach kurialnych, ale byłby raczej lepszym doradcą niż posłem. Nie było go stać na utrzymanie wystawnego orszaku niezbędnego podczas reprezentacyjnych uroczystości. Problemem było także pochodzenie Reszki, bowiem posłami obediencyjnymi wybierano zwykle przedstawicieli rodów senatorskich⁸⁵. Jadwiga Ambrozja Kalinowska uważa, że główną przyczyną odmowy Reszki był właśnie brak nobilitacji⁸⁶. Być może król mógłby jeszcze przed wyjazdem nadać mu szlachectwo i odpowiednie beneficjum, zaszczytniejsze nawet i bardziej dochodowe niż opactwo jędrzejowskie, wiązałoby to się jednak z dużymi kontrowersjami, które musiałyby wybuchnąć pośród szlacheckiej opinii publicznej.

Pod koniec 1586 r., w czasie gdy Reszka przebywał w Wiecznym Mieście z Andrzejem Batorem, pojawiały się plotki o jego możliwej kreacji kardynalskiej. Zanotował w diariuszu 9 grudnia 1586 r., że w związku

82 Marian Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej. Poselstwa obediencyjne w latach 1534–1605*, cz. 1: *Struktura i działalność poselstw obediencyjnych* (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1975) 12–13, 64, 72, 79, 175; Henryk Damian Wojtyśka, *Papiestwo – Polska 1548–1563. Dyplomacja* (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1977), 407–410, 412–415.

83 Stanisław Reszki *diarium*, 109–110; *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 185–186; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 181–182.

84 *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 187; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 183.

85 Wojtyśka, *Papiestwo – Polska*, 398.

86 Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 131.

z faktem zbliżających się nominacji kardynalskich w Rzymie przyjmowane są zakłady bukmacherskie o nazwiska potencjalnych nowych purpuratów⁸⁷. Hazard i tego typu zakłady, czynione nawet o możliwą datę śmierci papieża, były ówczesnie nad Tybrem powszechne⁸⁸. Wśród nazwisk kandydatów miał pojawić się także Reszka z ceną 20 skudów za kurs⁸⁹. Wydaje się więc, że rzymianie nie uważali za zbyt prawdopodobne, że Polak będzie kreowany kardynałem, ale sama ta wiadomość miała być dla niego, jak pisał, bardzo nieprzyjemna. W liście do podkanclerzego Jacka Młodziejowskiego z 19 grudnia wspominał: „Onegda we środę [10 grudnia – AR] 8 Card. Pontifex Pontificum uczinił, których Wasz Mości nomina posełam. Zakładano się też po Rzymie na Jego Mość księdza Płockiego [Piotra Dunina Wolskiego – AR], bo i na ubogiego opata [Reszkę – AR]. Nie wiem co za fantasia ludzi tych była napadła”⁹⁰.

Plotki te nie były całkowicie pozbawione przesłanek. Węgierski historyk Endre Veress wydał niezachowany list króla Stefana do Andrzeja Batorego z 29 listopada 1586 r., w którym władca jakby mimochodem pisał, że nie życzy sobie kapelusza kardynalskiego dla żadnego ze swych poddanych – poza Reszką⁹¹. Ciekawe, że we wcześniejszym o dwa miesiące liście król wspominał, że do kapelusza kardynalskiego polecał tylko byłego nuncjusza Andreę Caligarię, zaś z Polaków nikogo, ponieważ prawo zabrania im się starać o rzymską purpurę⁹². Trochę dziwi taka zmiana stanowiska. Nie powinno się jednak przeceniać znaczenia tej krótkiej wzmianki, zwłaszcza że nie mogła ona znaleźć odbicia w rzeczywistych działaniach: Stefan Batory zmarł wkrótce po wysłaniu

87 Stanisław Reszki *diarium*, 138.

88 Wojciech Tygielski, „Avvisi z Polski w zbiorach urbinackich. Kilka uwag na temat przepływu informacji na przełomie XVI w.”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 41 (1997): 141; Józef Andrzej Gierowski, *Historia Włoch*, wyd. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2003), 208.

89 Stanisław Reszki *diarium*, 138.

90 AGAD, Zbiór rękopisów z Biblioteki Przezdzieckich, Stanisław Reszka do Jacka Młodziejowskiego (Rzym, 19 XII 1586), 18; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 228.

91 Báthory István *erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése*, Kötet 2: 1576–1586, red. Endre Veress (Kolozsvár: Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet, 1944), list 850, król Stefan Batory do Andrzeja Batorego (Grodno, 29 XI 1586), 345; Horn, *Andrzej Batory*, 106.

92 *Ibidem*, list 847, król Stefan Batory do Andrzeja Batorego (Orany, 18 [IX] 1586), 342–343. Stefan Batory powoływał się zapewne na rozstrzygnięcia zjazdu piotrkowskiego z 1451 r., które zabraniały polskim biskupom starać się o kapelusz kardynalski bez zgody króla i senatu (*Volumina Legum*, t. 1, 78; Jerzy Pietrzak, „Przywileje i godności Prymasów Polski”, *Studia Prymasowskie* 5 (2011): 82).

wspomnianego listu 12 grudnia 1586 r. Jego bratanek, gdy tylko się o tym dowiedział, pośpiesznie opuścił Rzym⁹³.

Nie dziwi lęk Reszki związany z kardynalską purpurą. Nominacje kardynalskie w społeczeństwie staropolskim źle postrzegano, szlachecka opinia publiczna dopatrywała się w nich ingerencji papieżstwa w wewnętrzną politykę. Hozjusz miał sporo problemów jako kardynał w Polsce, a co dopiero miałby Reszka, osoba o pośledniejszym pochodzeniu⁹⁴. I tak postrzegano go w Rzeczypospolitej jako człowieka nowego, dorobkiewicza, wykreowanego przez Batorego. Świadczyć o tym może, że podczas sejmu konwokacyjnego w 1587 r. posłowie nie życzyli sobie obecności w kraju podczas bezkrólewia nie tylko Andrzeja i Baltazara Batorych, ale też właśnie Reszki⁹⁵.

Patrząc na życie Reszki jako całość, stwierdzić można, że śmierć Stefana Batorego położyła kres możliwościom jego znacznieszego awansu, uzyskania biskupstwa lub nobilitacji. Nie znaczy to jednak, że za panowania Zygmunta Wazy nie nadawano mu kolejnych funkcji. Raptem dwa dni po koronacji szwedzkiego królewicza, 29 grudnia 1587 r., został wezwany przez Jana Zamoyskiego. Chciano powierzyć mu misję reprezentowania nowego monarchy w Stolicy Apostolskiej i państwach włoskich⁹⁶. Reszka, jak zawsze po kilkudniowym wahaniu, zgodził się przyjąć ten obowiązek, mimo że argumenty przeciwko miał wyjątkowo mocne: Rzeczypospolita była w stanie wojny domowej między zwolennikami Wazy i arcyksięcia Maksymiliana Habsburga, podróż była więc wyjątkowo niebezpieczna. Cel poselstwa, czyli przekonanie do Wazy Stolicy Apostolskiej i państw włoskich, przede wszystkim Wenecji, też wydawać się mógł bardzo trudny wobec silnych wpływów Habsburgów. Problemem było finansowanie

93 *Stanisłai Rescii diarium*, 141; Horn, *Andrzej Batory*, 113; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 224.

94 Henryk Damian Wojtyska, „Quarrel concerning the cardinalate of Hosius”, *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy – Szkice – Materiały Historyczne* 8-9 (1962): 210–214, 224–245; Kalinowska, „Wjazd kardynała Stanisława Hozjusza do Rzymu”, 188.

95 *Dyjaryjusz sejmowe r. 1587. Sejmy konwokacyjny i elekcyjny*, wyd. August Sokołowski (Kraków: Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem A.M. Kosterkiewicza, 1887), 31; Rudziński, „Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki”, 231.

96 *Stanisłai Rescii diarium*, XII, 181; Czesław Nanke, *Z dziejów polityki Kuryi rzymskiej wobec Polski (1587-1589)* (Lwów: nakładem Towarzystwa Naukowego we Lwowie, 1923), 53; Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 197; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 131. M.A. Pieńkowski słusznie zauważa błędną datę w biogramie autorstwa J.A. Kalinowskiej. Zamoyski wezwał Reszkę 29 XII, a nie 29 XI 1588 r. (Maciej A. Pieńkowski, *Trudna droga do władzy w Rzeczypospolitej. Sejm koronacyjny Zygmunta III 1587/1588 i sejm pacyfikacyjny 1589 roku* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2021), 196).

poselstwa – Zamoyski obiecał co prawda pensję, ale Reszka dobrze wiedział, że skarb jest pusty⁹⁷. Musiał więc zaciągnąć pożyczki⁹⁸. Nuncjusz Annibale Di Capua pisał do Rzymu, że prymas Stanisław Karnkowski i biskup włocławski Hieronim Rozrażewski sprzeciwiali się poselstwu Reszki, widząc w nim stronnika Zamoyskiego, nie wiadomo jednak, na ile poważnie można traktować informacje przekazywane przez papieskiego dyplomatę, który był zagorzałym stronnikiem habsburskim⁹⁹. W jednym miał zapewne rację – to Zamoyski, który w tym czasie faktycznie kierował polską dyplomacją, był głównym sprawcą wysłania Reszki do Rzymu w 1588 r. Trudno powiedzieć, żeby była to nagroda. Kanclerz potrzebował Reszki z jego dużym doświadczeniem rzymskim do trudnej misji. Dla dyplomaty nie była to może kara, ale chyba traktował poselstwo jako wyrok losu, któremu nie mógł za bardzo się przeciwstawić. Domyślać się należy, że odmowa byłaby źle widziana przez króla i Zamoyskiego. W diariuszu pisał, że pomyśl, żeby jechał do Rzymu, bardzo go dręczył¹⁰⁰. Kromerowi wręcz żalił się, że jest wyrzucany z ojczyzny i nie jest mu dane zaznać spokojnego życia¹⁰¹.

Reszka odniósł w Rzymie powodzenie, Sykstus V uznał Zygmunta Wazę za króla Polski i wysłał specjalnego legata do Rzeczypospolitej – kardynała Ippolita Aldobrandiniego. Wydaje się jednak, że nie było to trudne zadanie, ponieważ Stolica Apostolska wcale nie popierała wtedy Habsburgów tak jednoznacznie, jak się mogło wydawać w Rzeczypospolitej¹⁰². Na tym poselstwo Reszki wcale się nie zakończyło. W czerwcu 1588 r. odbył misję do Florencji, w kolejnym miesiącu do Wenecji¹⁰³. Potem wysłał z listami do Polski swojego zaufanego sługę, Marcina Kołackiego, a sam został w Republice Weneckiej, oczekując na dalsze rozkazy, nie wiedząc, czy ma udać się do Polski, czy do Rzymu¹⁰⁴. Czekał również na obiecane pieniądze, do Zamoyskiego pisał wręcz, że w związku

97 *Stanisłai Rescii diarium*, 182.

98 *Ibidem*, 183.

99 Nanke, *Z dziejów polityki*, 53–54.

100 *Stanisłai Rescii diarium*, 181–182.

101 *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera*, list 227 (Cracoviae, 23 I 1588), 524–525.

102 Nanke, *Z dziejów polityki*, 58–62; Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 200; Aleksandra Barwicka-Makuła, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019), 178–179; Dorota Gregorowicz, *Tiara w grze o koronę. Stolica Apostolska wobec wolnych elekcji w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w drugiej połowie XVI wieku* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2019), 191–192.

103 *Stanisłai Rescii diarium*, 212–214; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 131.

104 *Stanisłai Rescii diarium*, 222; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 131.

z brakiem pensji czuł się zwolniony z misji¹⁰⁵. Nagrody więc za swoje starania w tamtym czasie nie dostał.

Na dworze królewskim pojawił się pomysł, by Reszce powierzyć poselstwo obediencyjne w imieniu Zygmunta III. Podobnie jak przed dwoma laty stanowczo wołał tego uniknąć. Pisał do Kołackiego, by prosił, aby funkcję tę przydzielono komuś innemu¹⁰⁶. Być może prośby Kołackiego okazały się skuteczne. Reszce co prawda rozkazano wrócić do Rzymu, ale miał pełnić funkcję tylko internuncjusza do czasu przybycia posła obediencyjnego¹⁰⁷. Lecz król szybko zmienił plany. Jeszcze 23 listopada 1588 r. napisał, że życzy sobie, by Reszka jednak składał obediencję, jeśli papież wyrazi na to zgodę. Takie postępowanie usprawiedliwiał zarazą, która uniemożliwiała wysłanie innego posła¹⁰⁸. List ten dotarł do Reszki 13 stycznia 1589 r., kiedy ów zdążył już odbyć pierwsze spotkania dyplomatyczne w Wiecznym Mieście¹⁰⁹. Nie wysłano mu dokładnej instrukcji, ani nawet nie wspomniano o finansach na realizację poselstwa, za to upomniano go, by zrealizował je z należytą godnością.

Reszka musiał być przerażony nową funkcją. W diariuszu pisał „Ea res magnas mihi molestias et cogitationes attulit et noctam fecit insomnem”¹¹⁰. Propozycja królewska nie spotkała się chyba także z entuzjazmem w Kurii Rzymskiej. Po tym jak Reszka zapytał się papieża 16 stycznia 1588 r., czy życzy sobie, aby to on złożył obediencję, długo nie otrzymywał żadnej odpowiedzi. Sykstus V czekał na wiadomości o rokowaniach między Rzeczpospolitą a Habsburgami¹¹¹. Dopiero po konsystorzu 27 lutego 1588 r. internuncjusz dowiedział się, że papież wołał oczekiwać posła z Polski¹¹². Należy domyslać się, że Reszka przyjął tę

105 *Archiwum Jana Zamoyskiego*, t. 4, list 1306, Stanisław Reszka do Jana Zamoyskiego (Wenecja, 8 VII 1588), 217.

106 *Stanisłai Rescii diarium*, 232; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 132.

107 *Stanisłai Rescii diarium*, 234; *Starożytności historyczne polskie*, t. 2, Zygmunt III do Stanisława Reszki (Piotrków, 20 X 1588), 40–41; Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 203; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 132.

108 Biblioteka Jagiellońska, rkps 159, *Acta legationis meae apud Sixtum V, pontificem Maximum, Rem Publicam Venetam et Ferdinandum Magnum ducem Florentinum et ducem Ferrariae*, a.d. 1588, 1589, 1590, k. 110–110v; *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, t. 3: *a Sixto PP. V. usque ad Innocentium PP. XII 1595–1696*, wyd. Augustin Theiner (Romae: Typis Vaticanis, 1863), list 56, Zygmunt III Waza do Sykstusa V (Brześć Litewski, 23 XI 1588), 48–49; Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 203–204.

109 *Stanisłai Rescii diarium*, 242; Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 205.

110 *Stanisłai Rescii diarium*, 242.

111 *Ibidem*, 243; Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 206.

112 *Stanisłai Rescii diarium*, 250; Banaszak, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej*, cz. 2, 207.

wieść z ulgą, choć z drugiej strony powziął już pewne przygotowania do wypełnienia misji. Napisał chociażby mowę obediencyjną, którą wysłał znajomym, a później opublikował¹¹³.

W liście Sykstusa V do Zygmunta III z 6 czerwca 1589 r., w którym papież dziękował za dobre przyjęcie legata Aldobrandiniego i napominał, żeby wreszcie wysłano posła z obediencją, wspominał także o Reszce. Wydaje się, że widział dla niego rolę stałego ambasadora Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej¹¹⁴. O potrzebie ustanowienia rezydencyjnego przedstawiciela dyplomatycznego Polski w Wiecznym Mieście mówił także, na kilka dni przed swoją śmiercią, kardynał protektor Alessandro Farnese¹¹⁵. Wydaje się, że z takiej roli Reszka byłby bardzo zadowolony, co sugerował już w czasach Batorego¹¹⁶. Z pozycji internuncjusza w Rzymie w czasach Zygmunta III najpewniej zadowolony nie był. W diariuszu i listach widać jego rosnące zniechęcenie czy nawet frustrację. Wynikało to przede wszystkim z nieprzesyłania z Polski pieniędzy, przez co musiał zaciągać długi¹¹⁷. Można też przypuścić, że nie najlepsza organizacja polskiej dyplomacji oraz brak szybkiej i właściwej komunikacji z ośrodkami decyzyjnymi Rzeczypospolitej nie poprawiały sytuacji¹¹⁸.

Wydaje się, że w Polsce jego misję początkowo oceniano pozytywnie, choć podczas zjazdu piotrkowskiego w październiku 1588 r. marszałek wielki koronny Andrzej Opaliński domagał się informacji o działalności dyplomatycznej Reszki, co mogłoby sugerować jakieś podejrzenia czy brak zaufania. Zapewne jednak nie o Reszkę tak naprawdę tu chodziło, a o rywalizację Opalińskiego z Zamoyskim¹¹⁹. Reszka mógł

113 *Stanisłai Rescii diarium*, 232, 248; *Stanisłai Rescii epistolarum liber unus*, 335–360.

114 *Vetera monumenta Poloniae*, t. 3, list 77, Sykstus V do Zygmunta III (Rzym, 6 VI 1589), 103.

115 *Stanisłai Rescii diarium*, 250.

116 *Alberti Bolognetti Nuntii*, p. 3, f. 1, list 70, Stanisław Reszka do Alberta Bolognettiego (Rzym, 24 II 1584), 99–100; *Báthory István erdélyi fejedelem*, list 850, król Stefan Batory do Andrzeja Batorego (Grodno, 29 XI 1586), 345). O poselstwie rezydencyjnym w Rzymie Reszka pisał także do Zygmunta III (Biblioteka Jagiellońska, rkps 159, Stanisław Reszka do Zygmunta III (Rzym, 10 VI 1589), k. 162.

117 *Stanisłai Rescii diarium*, XIII; Kalinowska, „Reszka Stanisław”, 132.

118 Wiosną 1589 r. skarżył się, że o podpisaniu traktatu bytomsko-będzińskiego powiadomiono go z Polski z opóźnieniem, przez co musiał się wstydzić, gdy pytano go o to w Rzymie (*Stanisłai Rescii diarium*, 253; Biblioteka Jagiellońska, rkps 159, Stanisław Reszka do Zygmunta III (Rzym, brak daty), k. 143).

119 Barwicka-Makula, *Od wrogości do przyjaźni*, 210. O pozytywnym ocenianiu działalności Reszki w Polsce pisali spowiednik królewski Bernard Gołyński, Wojciech Baranowski, biskup płocki Piotr Dunin Wolski (*Stanisłai Rescii diarium*, 219, 221; *Starożytności historyczne polskie*, t. 2, Bernard Gołyński do Stanisława Reszki (Kraków, 12 lipca 1588, 426).

być postrzegany jako stronnik kanclerza. Później opinia o dyplomacie mogła się pogorszyć, na co wpływ miał rosnący spór między królem a Zamoyskim, ale także natarczywość Reszki w domaganiu się pieniędzy¹²⁰. Charakterystyczny pod tym względem jest list spowiednika królewskiego, dawnego znajomego Reszki, Bernarda Gołyńskiego, z marca 1590 r. Radził on uważać, co mówi w Rzymie o królu, ponieważ nuncjusz Di Capua miał rozgłaszać w Polsce plotki, że Reszka jest niechętny Zygmunтови III¹²¹. Intrzygi nuncjusza mogły więc też zrobić swoje. Być może to z tych właśnie powodów Reszka nie został wynagrodzony żadnym nowym beneficjum ani stanowiskiem po powrocie do kraju w 1590 r. Stało się tak, mimo że to on zawiózł Zygmunтови III miecz poświęcany w podarunku od Sykstusa V, papież wystosował też list, w którym gorąco polecał dyplomatę królowi¹²².

Kolejną funkcją Reszki z czasów Zygmunta III było poselstwo neapolitańskie z 1592 r., powierzone mu przez króla i Annę Jagiellonkę. Starania o wypłatę odsetek sum barskich były trudne, urzędnicy hiszpańscy raczej nie byli skłonni do współpracy. Niestety, ze względu na brak źródeł niełatwo powiedzieć coś więcej o tym, dlaczego Reszka zdecydował się przyjąć tę misję i jaki miał do niej stosunek. Być może nie była to ani szczególna nagroda, ani kara, po prostu wybrano go, gdyż miał największe doświadczenie dyplomatyczne w kwestii barskiej. Z drugiej jednak strony misja neapolitańska mogła być formą wynagrodzenia, także finansowego, za poprzednie poselstwa. Reszka pobierał część dochodów z sum należnych Rzeczpospolitej dla siebie¹²³. W maju 1597 r. Zygmunt III nadał mu roczną pensję 1000 dukatów pochodzących z dochodów z komory celnej z Foggi¹²⁴. W dokumencie potwierdzającym nadanie pensji napisano, że król w ten sposób chciał wynagrodzić dyplomacie działalność w Italii na

120 *Materyały do dziejów piśmiennictwa*, t. 1, list 414, Stanisław Suchorzewski do Stanisława Reszki (Miechów, [1588]), 287; *Starożytności historyczne polskie*, t. 1, wyd. Ambroży Grabowski (Kraków: nakładem i drukiem Józefa Czecha, 1840), Wawrzyniec Goślicki do Stanisława Reszki (Mogila 15 VI 1589), 94–95.

121 *Starożytności historyczne polskie*, t. 2, Bernard Gołyński do Stanisława Reszki (Warszawa, 8 III 1590, 433).

122 *Vetera monumenta Poloniae*, t. 3, list 130, Sykstus V do Zygmunta III (Rzym 20 VII 1590), 174; *ibidem*, list 131, Sykstus V do Zygmunta III (Rzym 21 VII 1590), 174–175. Reszka nie omieszczał opublikować listu, w którym papież tak mocno go wychwalał w swoim zbiorze korespondencji (*Stanisłai Rescii epistolarum liber unus*, list 40 [powinno być 41], Sykstus V do Zygmunta III (Rzym, 21 VII 1590), 402–404.

123 Lepacka, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, 73.

124 *Materyały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich*, t. 2: 1526–1830, wyd. Teodor Wierzbowski (Warszawa: Druk L. Szkaradzińskiego i S-ki, 1900), 37; Lepacka, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, 91.

jego rzecz od 1588 r. Nagroda ta przyszła dość późno i była chyba jedyną, której dostał od Zygmunta III. Niestety, Reszce nie było dane cieszyć się nią zbyt długo. Jego zdrowie w Neapolu stale się pogarszało, aż do śmierci 3 kwietnia 1600 r.¹²⁵

Reszkę przez całe jego życie wielokrotnie wynagradzano i awansowano. Nie można powiedzieć, że przełożeni, mecenas i patroni go nie dostrzegali, czy zbywali niczym jego wysiłki. Dostęp do najwyższych stanowisk – ukoronowaniem jego kariery duchowno-dyplomatycznej byłoby biskupstwo – z racji pochodzenia miał zamknięty. Nie traktował w każdym przypadku nowych funkcji i godności jako nagrody, niektóre przysparzały mu więcej goryczy niż radości, awansom zaskakująco często towarzyszył niepokój czy wręcz frustracja. Nie należy też przypisywać mu nadmiernej skromności, potrafił bowiem zatrzymywać przez wiele lat incompatibilia, beneficja, których zgodnie z prawem kanonicznym nie można było łączyć. Nie chciał jednak przekraczać granic, nie był bezwzględny „łowcą beneficjów”. Z jednej strony można powiedzieć, że najmocniej walczył o najbardziej dochodowe stanowiska, z drugiej strony chyba rzeczywiście emocjonalna więź z jego patronem, kardynałem Stanisławem Hozjuszem, odgrywała pewną rolę w jego przywiązaniu do kanonii warmińskiej czy sygillatury w Penitencjarii Apostolskiej. Być może emocjonalnie postrzegał te beneficja, jako nagrodę od bliskiego sobie człowieka, któremu tak wiele w życiu zawdzięczał. Kolejne zaś stanowiska i misje, choć z punktu widzenia nadających mu je władców były formą nagrody, pojmował często jako dopust boży, nie chciał ich w ogóle objąć, czego przykładem mogą być poselstwa obediencyjne, lub z czasem wolał z nich zrezygnować, nawet za cenę utraty części dochodów, tak jak w przypadku dziekanii warszawskiej.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Archivio della Penitenziera Apostolica, Acta Cardinalium Poenitentiariorum Maiorum seu Acta Sacrae Poenitentiariae.
Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór rękopisów z Biblioteki Przezdzieckich.
Listy Stanisława Reszki do Jacka Młodziejowskiego.
Biblioteka Jagiellońska, rkps 159: Acta legationis meae apud Sixtum V, pontificem Maximum, Rem Publicam Venetam et Ferdinandum Magnum ducem Florentinum et ducem Ferrariae, a.d. 1588, 1589, 1590.

125 *Stanisłai Rescii diarium*, XIV; Lepacka, *Działalność kulturalna Stanisława Reszki*, 91.

Źródła drukowane i edycje źródłowe

- Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581-1585*, p. 1: 1581-1582, zebr. Ludwik Boratyński, red. Edward Kuntze, Czesław Nanke, Monumenta Poloniae Vaticana. Series Nuntiaturae Poloniae, t. 5 (Cracoviae: Polska Akademia Umiejętności, 1923–1933).
- Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581-1585*, p. 2: 1583, red. Edward Kuntze, Monumenta Poloniae Vaticana. Series Nuntiaturae Poloniae, t. 6 (Cracoviae: Polska Akademia Umiejętności, 1938).
- Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581-1585*, p. 3, fasc. 1: *m. jan.-jun. 1584*, red. Edward Kuntze, Monumenta Poloniae Vaticana. Series Nuntiaturae Poloniae, t. 7 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1939–1948).
- Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581-1585*, p. 3, fasc. 2: *m. junio-maio 1585, appendix m. jan. 1584-febr. 1585*, red. Edward Kuntze, Monumenta Poloniae Vaticana. Series Nuntiaturae Poloniae, t. 7 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1950).
- Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana koronnego*, t. 2: 1580-1582, wyd. Józef Siemieński (Warszawa: nakładem Maurycego Zamoyskiego, 1909).
- Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana koronnego*, t. 3: 1582-1584, wyd. Józef Siemieński (Warszawa: nakładem Maurycego Zamoyskiego, 1913).
- Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana koronnego*, t. 4: 1585-1589, wyd. Kazimierz Lepszy (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948).
- Báthory István erdélyi fejedelelem és lengyel király levelezése*, Kötet 2: 1576-1586, red. Endre Veress, Monumenta Transsilvanica (Kolozsvár: Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet, 1944).
- Dyjaryjusze sejmowe r. 1587. Sejmy konwokacyjny i elekcyjny*, wyd. August Sokołowski (Kraków: Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządkiem A. M. Kosterkiewicza, 1887).
- Georgii Ticinii ad Martinum Cromerum Epistulae (a. 1554-1585)*, red. Jerzy Axer, Bibliotheca Latina Medii et Recentiores Aevi, t. 21 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975).
- I.A. Caligarii nuntii apostolici in Polonia epistolae et acta 1578-1581*, red. Ludwik Boratyński, Monumenta Poloniae Vaticana, t. 4 (Cracoviae: Polska Akademia Umiejętności, 1915).
- Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera (1568–1588)*, oprac. i wyd. Jadwiga Ambrozja Kalinowska, *Studia Warmińskie* 20 (1983): 247–574.
- Materyały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich*, t. 1: 1398-1600, wyd. Teodor Wierzbowski (Warszawa: Druk L. Szkaradzińskiego i S-ki, 1900).
- Materyały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich*, t. 2: 1526-1830, wyd. Teodor Wierzbowski (Warszawa: Druk L. Szkaradzińskiego i S-ki, 1900).
- Rudziński Aleksander, *Działalność sekretarza królewskiego Stanisława Reszki (1544–1600) w Rzymie za panowania Stefana Batorego* (Lublin, 2022) [mps]

- pracy doktorskiej w Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II].
- Stanislai Rescii epistolarum liber unus*, Neapoli 1594.
- Stanislai Rescii diarium 1583-1589*, wyd. Jan Czubek (Kraków: Akademia Umiejętności, 1915).
- Starożytności historyczne polskie*, t. 2, red. Ambroży Grabowski (Kraków: nakład i druk Józefa Czecha, 1840).
- Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, t. 3: *a Sixto PP. V. usque ad Innocentium PP. XII 1595-1696*, wyd. Augustin Theiner (Romae: Typis Vaticanis, 1863).
- Volumina Legum, Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydanego*, t. 1, wyd. Jozafat Ohryzko (Petersburg: nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859).
- Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, cz. 6, oprac. Krzysztof Rafał Prokop, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 89 (2008): 343–395.
- Z dworu Stanisława Hozjusza. Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera 1568–1582*, wstęp, tłum. i koment. Jadwiga Ambrozja Kalinowska (Olsztyn: OBN; Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 1992).

Książki i monografie

- Adamowicz Leszek, „Protonotariusz apostolski”, *Encyklopedia Katolicka*, t. 16, red. Edward Giglewicz (Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2012): 532–533.
- Banaszak Marian, *Z dziejów dyplomacji watykańskiej. Poselstwa obediencyjne w latach 1534–1605*, cz. 1: *Struktura i działalność poselstw obediencyjnych* (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1975).
- Banaszak M., *Z dziejów dyplomacji watykańskiej. Poselstwa obediencyjne w latach 1534–1605*, cz. 2: *Dzieje poselstw polskich* (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1975).
- Barwicka-Makuła Aleksandra, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019).
- Barycz Henryk, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1938).
- Chrzanowski Tadeusz, *Działalność artystyczna Tomasza Tretera* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984).
- Chrzanowski Tadeusz, *Wędrowki po Sarmacji europejskiej. Eseje o sztuce i kulturze* (Kraków: Wydawnictwo Znak, 1988).
- Del Re Niccolò, *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1998).

- Eichhorn Anton, *Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius*, t. 1: *Von seiner Geburt bis zur Erlangung der Cardinalswürde* (Mainz: Kirchheim, 1855).
- Gierowski Józef Andrzej, *Historia Włoch*, wyd. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2003).
- Gregorowicz Dorota, *Tiara w grze o koronę. Stolica Apostolska wobec wolnych elekcji w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w drugiej połowie XVI wiek* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2019).
- Horn Ildikó, *Andrzej Batory*, tłum. Szymon Brzeziński (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2010).
- Lepacka Anna M., *Działalność kulturalna Stanisława Reszki z Buku* (Buk: Urząd Miasta i Gminy, 2014).
- Magnuszewski Władysław, *Zagadki autorskie literatury polskiego baroku* (Zielona Góra: Wydawnictwo Uczelniane WSP, 1996).
- Nanke Czesław, *Z dziejów polityki Kuryi rzymskiej wobec Polski (1587–1589)* (Lwów: nakładem Towarzystwa Naukowego we Lwowie, 1923).
- Pieńkowski Maciej A., *Trudna droga do władzy w Rzeczypospolitej. Sejm koronacyjny Zygmunta III 1587/1588 i sejm pacyfikacyjny 1589 roku* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2021).
- Szorc Alojzy, *Dominium warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii* (Olsztyn: Wydawnictwo „Pojezierze”, 1990).
- Szorc Alojzy, *Dzieje Warmii 1454–1660. Stan badań i postulaty badawcze* (Olsztyn: Wyższe Seminarium Duchowne Metropolii Warmińskiej „Hosianum”, 1999).
- Sztafrowski Edward, *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne* (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1981).
- Wojtyśka Henryk Damian, *Papieżstwo – Polska 1548–1563. Dyplomacja* (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1977).

Czasopisma

- Hipler Franz, „Die Biographen des Stanislaus Hosius. Ein Gedenkblatt zur dritten Säkularfeier Seines Todestages am 5. August 1879”, *Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands* 7 (1880): 113–135.
- Jagodziński Henryk Mieczysław, „Historia i kompetencje Penitencjarii Apostolskiej”, *Kieleckie Studia Teologiczne* 12 (2013): 129–153.
- Kalinowska Jadwiga Ambrozja, „Kardynał Stanisław Hozjusz w świetle spuścizny piśmienniczej księdza Stanisława Reszki”, *Studia Warmińskie* 35 (1998): 461–467.
- Kalinowska Jadwiga Ambrozja, „Korespondencja Stanisława Reszki z Marcinem Kromerem w latach 1568–1588”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 33 (1988): 187–197.
- Kalinowska Jadwiga Ambrozja, „Stanisław Reszka – diariusz podróży i korespondencja z lat 1583–89”, *Studia Warmińskie* 26 (1989): 195–220.
- Kalinowska Jadwiga Ambrozja, „Stanisław Reszka (1544–1600) jako humanista i pisarz”, *Studia Warmińskie* 27 (1990): 235–244.

- Kalinowska Jadwiga Ambrozja, „Wyjazd kardynała Stanisława Hozjusza do Rzymu w 1569 roku”, *Studia Warmińskie* 18 (1981): 181–208.
- Pawluk Tadeusz, „Urząd penitencjarza wielkiego w czasach kard. Stanisława Hozjusza”, *Studia Warmińskie* 20 (1983): 7–22.
- Pietrzak Jerzy, „Przywileje i godności Prymasów Polski”, *Studia Prymasowskie* 5 (2011): 57–98.
- Roszak Stanisław, „Ego-documents – some remarks about Polish and European historiographical and methodological experience”, *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej* 8 (2013): 27–42.
- Rudziński Aleksander, „Działalność polonijna Stanisława Reszki w Rzymie w świetle listów do Marcina Kromera (1569–1582)”, *Studia Polonijne* 40 (2019): 63–77.
- Rudziński Aleksander, „Unizeni słudzy i łowcy beneficjów. Zagadnienia awansu społecznego w listach Jerzego z Tyczyna i Stanisława Reszki”, *Koło Historii* 24 (2019): 27–41.
- Rudziński Aleksander, „Unizony Sługa Najdostojniejszego Kardynała. Stanisław Reszka jako sekretarz Stanisława Hozjusza w Rzymie (1569–1579)”, *Ibidem. Rocznik Koła Naukowego Historyków Studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II* 9 (2017): 69–98.
- Szorc Alojzy, „Artykuły zaprzysiężone Marcina Kromera z 1571 roku”, *Echa Przeszłości* 3 (2002): 49–66.
- Szulakiewicz Władysława, „Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych”, *Przegląd Badań Edukacyjnych* 16 (2013): 65–84.
- Tygielski Wojciech, „Avvisi z Polski w zbiorach urbinackich. Kilka uwag na temat przepływu informacji na przełomie XVI w.”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 41 (1997): 141–157.
- Wojtyska Henryk Damian, „Quarrel concerning the cardinalate of Hosius”, *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy – Szkice – Materiały Historyczne* 8-9 (1962): 207–248.

Rozdziały w monografiach

- Achremczyk Stanisław, „Kapituła warmińska w życiu politycznym Rzeczypospolitej XVII i XVIII wieku”, w *Warmińska kapituła katedralna. Dzieje i wybitni przedstawiciele*, red. Andrzej Kopiczko, Jacek Jezierski, Zdzisław Żywica (Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM, 2010), 287–308.
- Axer Jerzy, „Jerzy z Tyczyna – humanista i dyplomata”, w *Polski dyplomata na papieskim dworze. Wybór listów Jerzego z Tyczyna do Marcina Kromera (1554–1585)*, tłum. i koment. Jerzy Axer (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1982), 10–67.
- Bukowski Waldemar, „Katalog opatów jędrzejowskich. Próba ustalenia chronologii”, w *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. Daniel Olszewski (Kielce: Wydawnictwo „Jedność”, 1990), 179–204.

- Chorążyczewski Waldemar, Rosa Agnieszka, „Egodokumenty – egodokumentalność, analiza egodokumentalna – spuścizna egodokumentalna”, w *Egodokumenty. Tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze*, red. Waldemar Chorążyczewski, Arvydas Pacevičius, Stanisław Roszak (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015), 11–20.
- Gapski Henryk, „Cystersi jędrzejowscy w czasach nowożytnych (XVI–XVIII wiek)”, w *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. Daniel Olszewski (Kielce: Wydawnictwo „Jedność”, 1990), 80–96.
- Kalinowska Jadwiga Ambrozja, „Antonio Possevino SJ w twórczości literackiej pisarzy w kręgu Kardynała Stanisława Hozjusza”, w *Antonio Possevino SJ (1533–1611). Życie i dzieło na tle epoki*, red. Danuta Quirini-Popławska (Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, 2012), 465–484.
- Kalinowska Jadwiga Ambrozja, „Reszka Stanisław”, w *Polski słownik biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 31 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989), 129–133.
- Kłoczowski Jerzy, „Zakony męskie w Polsce w XVI–XVIII wieku w Polsce”, w *Kościół w Polsce*, t. 2: *Wiek XVI–XVIII*, red. Jerzy Kłoczowski (Kraków: Wydawnictwo Znak, 1969), 485–732.
- Lambert Aimé, „Azpilcueta Martín de”, w *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, t. 5, red. Alfred Baudrillart, Albert De Meyer, Emile Van Cauwenbergh (Paris: Letouzey et Ané, 1931), 1368–1374.
- Müller Wiesław, „Diecezje w okresie potrydenckim”, w *Kościół w Polsce*, t. 2: *Wiek XVI–XVIII*, red. Jerzy Kłoczowski (Kraków: Wydawnictwo Znak, 1969), 57–260.
- Taraborrelli Ugo, „Ad erigendam gentium omnium spiritualementem indigentiam. La Penitenzieria Apostolica in età moderna”, w *Penitenza e Penitenzieria al tempo del giansenismo (secoli XVII–XVIII). Culture – Teologie – Prassi* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2019), 195–238.

Netografia

- Sikora Franciszek, *Jędrzejów – klasztor*, w: *Słownik Geograficzno-Historyczny Ziemi Polskich w Średniowieczu*, <http://www.sloownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=7017&q=j%C4%99drzej%C3%B3w&d=0&t=0> (dostęp: 30.01.2024).

